

„Csinálj magadnak bárkát”

Mivelhogy a föld erőszakoskodással telt meg, az értékeinket a legmagasabb hegyeknél is magasabbra kell emelni, hogy el ne borítottassanak az árral. Erre a mentésre vállalkozott Pomogáts Béla. Noénak lenni kegyelmi állapot. Magyar Noénak lenni különösen kegyetlen kegyelem. Nem akármit kell *megúsznia*...

Mi vitetett be a bárkába? Minden lényeges? Ellenőrizzük. A „mindent”. Az irodalom, az értelmiség, a nemzet, a Kárpát-medence, s Európa sorskérdéseit korszakosan pillanatban megfogalmazni = jövőt írni. Emlékezve, átérezve, tárgyilagosan, tisztázva, alaposan, módszeresen, arányérzékenyen, célirányosan. Az egyes írásokban, s a kötet szerkezeti egészét tekintve is. Igenek és nemek, igazságos vagy igazságtalan ítéletek nélkül. Megmenteni a nélkülözhetetlent. A minőséget. Érteni lélekhez, világhoz, történelemhez, politikához, Európához, magyarsághoz, a „szakmához”. Népihez, urbánushoz, avantgárdhoz, itthonihoz, külföldihez. Ismertetéssel nem helyettesíthetőn. Kötelező olvasmányként. E munkával való találkozásomról csupán felelősségen túli felelőtlenséggel, túlterhelten, túlszabadon írhatok.

Bevezetőm után a szükséges „Bevezetés”. Megtudjuk, az értelmiség, mint *Noé bárkája* Németh László-i gondolat. Aki őt követi, annak valóban *mindenhez értenie* kell, mert a tényleges hatalommal bírók, a pártkatonák, a funkciók, a menedzserek, a „szakértők” hozzáértése egyelőre csak korbácsolta a hullámokat. Az időnk pedig minden előzetes elképzelést meghaladva gyorsul. Várni, bizni, függni nem lehet többé. Ezért mutat rá szerzőnk a „Korszakhatáron” ciklus első darabjában, az „Egy korszak végén”-ben arra a végzetesség jegyeit mutató, nagy valószínűséggel szándékos félreértésre, miszerint külön „politizáló”, s külön „értékteremtő” irodalom létezne.

— — — Mosolyra fakadunk, mikor egy párthatározat idézése rábizonyítja a tudományos materializmusra az idealizmust. „Bebizonyosodott, hogy ahol a párt *eszméi* (kiemelés: K. T.) háttérbe szorulnak, ott a szocializmus ügye kerül veszélybe.” Milyen igaz, és bármilyen valódi értékkel behelyettesíthető tétel. Ugyane párthatározat alább folytatja az önárulkodó butaságát. „A nemzeti sajátságok; a »nemzeti út« egyoldalú hangsúlyozása lényegében a proletár internacionalizmus elvetését jelentette. Logikus folytatása volt ez a magyar revizionisták antimarxista nézetének az »egységes magyar nemzeti kulturáról«.” A hazaárulók természetesen kirekesztik magukat az egységes magyar nemzeti kultúrából, mert demagógiájukkal az egész nemzetet rekesztenék ki a saját hazájából. *Komonistázásból* itt és egy darabig ennyi. — — — A „Felelőségünk hazánk szellemi jövőjéért” nyitánya: „Történelmünket vad szakadékok tagolják, nem minden ok nélkül érez zavart, sőt félelmet az, aki ezeknek a szakadékoknak mélyére néz.” Pomogáts ritkán ragadtatja el így magát. Fogalmi gondolkodását elvéve színezik ilyen érzékletes képek. A fájdalom hangja érzelmi befogadást igényel. Eme izeinkben izzó érzés megléte, illetve hiánya a magyarságpróba. Azé a gyerek, aki nem engedi „igazságosan” feldarabolni.

Pomogáts Béla Noé bárkája c. könyvéről (*Széphalom*, 1991.)

A szívnek ez a valódi igazsága okos, szelíd tapintattal fogalmazva: „Ne a nemzeti elv szabja meg az értékeket, hanem a felismert és vállalt nemzeti értékekre alapozva szülessen újjá a nemzeti identitás.” Így legyen. Mindenütt. A romantikus „kultúrnemzeteknél” így van. A felvilágosult „államnemzeteknél” nincs így. A kettő, mármint „kultúr-” meg „állam-”, rendszerint egy. Az álmodozó jobbik ént elhallgattatja a haszonelvű másik. A kínált feloldás: „kiengesztelődés és együttműködés.” Kicsit papos. Az áldozat megbocsát, a bűnös közben dühöngve takarítja el a tanúkat, terhelő bizonyítékokat, hullákat. Közben tolvajt, rablót, gyilkost kiált. Mire kijön a pártatlan rendőrség, és elhurcolja, megbünteti a félholt áldozatot. Trianon és megismételt Trianon. „A magyar kisebbségek önrendelkezése minden valószínűség szerint csak Kelet-Közép-Európa szellemi és politikai egységének helyreállításával oldható meg.” Az egység helyreállításának szép példáját napjainkban a szerbek fegyverei, s a románok Moldáviára irányuló, rövidesen teljesülő követelései mutatják. A kisebbségek önrendelkezése célzott pénzüsszegek ellenőrzött felhasználásával, vagyis gazdasági nyomással lenne megoldható, de mikor volt az adórszolgának egyetlen garasnyi érve is, ami őt kiváltotta volna?! „A nagyhatalmak felelőssége” — ők osztják a zsugát; osztanak, szoroznak és uralkodnak. Nem képesek arra a magasabb matematikai műveletre, aminek segédelmével kiszámíthatnák, mennyit lenne érdemes befektetni — célzottan és ellenőrizetten —, hogy megelégtüljenek végre az egyre éhesebben acsarkodók, no nem a sírók szép könnyes szemeitől elérzékenyülve, hanem a még nagyobb, hosszú távú haszonért. Mert mi lenne a legfejhetőbb tehénke, ha nem a békésen egyesülő Kelet-Közép-Európa? „Szerepünk és küldetésünk Európában? Ezek a múltban sem voltak üres szavak. Most, lehet, azt jelentik, hogy nekünk kell *megálmodni* (kiemelés: K. T.), megtervezni és megépíteni a régió szellemi egységéhez vezető utat.” Küldetésünk, az, hogy megértessük a hatalmakkal, ezen régió szellemi egységéhez vezető egyetlen út az, ha elégtételt adnak népünknek, mert egyedül mi, az egyre garantáltabban jobbik énunkre hallgatók tudnánk biztosítani ennek az „álmoknak” a megvalósulását. Azonban az erőből politizáló a kisebb, de azonnali hasznot hajszolják, így hát szép álmokat, „keresztény szolidaritás”. Az egyház, a valódi ugyanúgy egyre láthatatlanabb, anogyan egyre virtuálisabb a hazánk. A keresztény és szabadelvű Európának katasztrófális működése maga a látható történelem, a látható politika. Viágháborúk, szörnyű békék, atombomba, népirtások, ökológiai agónia; tűz, vas, vér, könnyek. Ez elegendő a jogos bizalmatlansághoz. Hogy „a fejlett nyugati civilizáció és kultúra valóságos értékei jussanak el hozzánk”, nem elégséges a szenny befogadására hajlamosak „meggyőzése”; a direkt moralizálás a meggyőzendőkből ellenhatást vált ki, édesíti a mérgeket. Az jut hozzánk, amit ide vágyunk, ide hívunk, de még inkább, amit ide juttatnak. A kölcsönhatások gerjedésének törvénye. „Flusztrált állapot”, „mentális zavarok”, „a családi élet átalánosan tapasztalható válsága”, „a meredeken lefelé haladó népszaporulat”, „tömeges abortusz”, „példa nélkül álló öngyilkossági hullám”, s ami kimaradt a felsorolásból: alkoholizmus, narkómánia, mind, mind-mind európai válságtünetek. Ezekben elsők vagyunk? Abban vagyunk elsők, ami Európa járuléka. — — — Írónk „országos” gondjaink közé sorolja a túlpolitizáltságot, politikai gyűlölködést, karrierizmust, korrupciót. A „szakértő” pártbürokráták kritikáját következőleg adja: „A politika nem csupán a társadalom, az állam vezetésére, a hatalom megszerzésére és megtartására irányuló tevékenység.” — — — A „Nyugati magyar irodalom hazai szemmel” megbízható, kimerítő ismertetése

a témának. — — — A második fejezet: „Közép-európai láthatár”. A „Nosztalgia és/vagy feladat” címével is jelzi, vigyázzunk az illúziókkal. Keserű pirula az első mondat: „Közép-Európa ma nem létezik...” Léteznek tehát gazdag nyugati államok, és keletebbre szegény, kint rekedt álmok. Európa kulturális fogalom. Nem fedi a földrajzi Európát. Az angolok, németek, spanyolok, franciák sikeres kisebbségirtás után — „a francia állam, a 18. század elején még lakosságának felében nem franciául beszélő etnikai csoportokból állt (bretonokból, occitánokból, provanszálókból) — értetlenkedve, bosszankodva tekintenek ránk, a „Kisebbségek Európájára”; ez már a következő gondolatkör. „Az európai államhatárok sok esetben nem esnek egybe az etnikumok és kultúrák határaival... a konfliktusokat is a nemzetek és kultúrák kontinentális szolidaritásának kell megoldania.” Vagyis annak, ami nincs. A liberális humanizmus szokásos, indokolatlan optimizmusa. „A nyugat-európai fejlődést, ahogy a politológiai irodalom általánosságban hangsúlyozza, az önkormányzatokra épülő „civil társadalom” kialakulása és megerősödése alapozta meg, ezzel szemben...” — esszéistánk mondatát tőle eltérően fejezem be — ... az autonómiák kiteljesítéséért küzdő csoportokat, radikálisokat, zöldeket, anarchistákat, anarcho-punkokat stb. nyugaton is gumibotzza a rendőrség. Szinte említenem se kellene az írek, baszkok reménytelen, de ennek ellenére szakadatlan harcát. A nyugat-európai fejlődést nem a „civil társadalom”, hanem a *kapitál* alapozta meg. „... az erdélyi népek és kultúrák egyetértésének, együttműködésének záloga a közös európai örökség és felelősség vállalása lehet.” Ez az a jóhiszemű „kisebbségi humanizmus”, mellyel a birtokon belüli többség cinikusan él vissza. Remek szövegrészletet használ Pomogáts Kuncz Aladártól: „Előbb össze kell törni a műegységnek a lehető legkisebb darabokra, hogy egy új és összszegző szellemi áramlat megsínálja belőlük a valódi egységet.” Az összetört Magyarország kész a kompromisszumokra, melyeket akkor tudunk majd megkötni, ha azok is összetörnek, akik összetörték minket. Hosszas, kényszeredett mosolygás fogja megelőzni az első valódi, barátságos mosolyt. — — —

A „Régiók Európája” cím alatt a regionalizmus elméletét, történetét és lehetséges jövőjét kapjuk. Ez a nézet is a kényszerből igyekszik szabadságot csiholni. „Végül is: a Kárpát-medence, mi több, Közép-Európa és egész Európa ilyen kulturális régiókból épül fel...” Van, ki örül neki, van, ki nem, van, aki beletörődik, van aki nem. „... a szellemnek és a hagyományosnak a színes és gazdag mozaikjából alkotni meg a Régiók Európáját” defenzív gondolkodással nem lehet. Aki az offenzív gondolkodást pártolja, örömmel olvashatja az „Irodalmunk egysége” c. esszét. — — — A legelhanyagoltabb régiók egyike, nyílt seb, melyen keresztül egész Európa kivérezhet, Erdély. A kötet centrumában a neki szentelt háromtétéles „Erdélyi magyarság” c. fejezet áll. A „Psalmus Hungaricus” elismétli, összefogja a fontos tényeket. „... a gyulafehérvári román Nemzeti Gyűlés többségi szavazással — tehát nem egyhangúan...” döntött, de sem ez, sem az „1916-os londoni titkos megállapodás” nem lett volna elegendő Erdély elrablásához, ha a bolsevik Tanácsköztársaság nem uszít minden korabeli hatalmat véglegesen Magyarország ellen. „Romániában tekintélyes erőt képviseltek a magyar gazdasági... intézmények..., így a gazdálkodókat egyesítő Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület, az Erdélyi Bankszindikátus...” A Román Királyság magyarsága ezért nem volt oly végtelenen kiszolgáltatott, mint a kommunista és posztkommunista *modern nyomorban*. „Addig is mindent meg kell tennünk azért, hogy legalábbis a frissen ütött sebek orvoslást kapjanak, s az a „Psalmus Hungaricus”, amely most Erdélyben oly fájdalma-

san zeng fel, legalább testvéri együttérzéssel találkozzék itt Magyarországon és szerte a nagyvilágban.” Tegyük hozzá: Magyarország a mégoly csekély gazdasági erejét, karöltve a nyugati magyarság tőkeerős rétegével, vessse be, mert ez az „együttérés” leghathatósabb formája. — — — „Egy visszatérő gondolat” a transzilvanizmus. „Köváry László ugyancsak a liberális eszmék általános hatásában jelölte meg az erdélyi társadalomnak a magyarországitól eltérő jellegét.” A '18-ban hatalomhoz jutott, az erdélyitől *eltérő jellegű* pesti liberalizmus elárulta Erdélyt; lemondott a haza jogos önvédelméről, és előkészítette a terepet a magyarság sorsát megpecsételő kunbéláknak, a soha meg nem bocsátható bolsevik rémuralomnak. — — — „Sorra léptek fel azok az irodalmi mozgalmak — az ír, a skót, a wales-i, a flamand, a katalán, a provanszál, a baszk, a breton mozgalom —, amelyek már szinte elfeledett nemzetiségi, illetve regionális kultúrák újólagos kifejlődését szorgalmazták.” Nagy intés ez; a magyarok jámbor defenzívájának olyan vége is lehet, amit teljes asszimilációnak nevezhetünk; majd századok múlva akad néhány erdélyi román, akinek eszébe jut, ősei székelyek voltak. Román nyelven írott, szép, szabadelvű művek fogják dícsőíteni az erdélyi regionalizmus, a transzilvanizmus egykori bajnokait, a székelyeket. A székely transzilvanizmus mai román partnerek nélkül mit se ér. A „szükségből csinált erény” önámító voltára rá kell ébredni; a „hídszerep” hídján egyirányú a forgalom. „A kisebbségi irodalmakban alakul az elkövetkezendő Európa lelke — hirdette Kuncz Aladár. — Amíg mindenütt másutt a hatalmi pozícióért folyik a harc, s a gondolatnak szárnya a földi tusákban megtörik, addig mi a szemünket csak az eszmék világára függeszthetjük.” Csak aztán nehogy test nélküli lelkeként bolyongjunk az egykor hazánknak ismert tájak éjszakájában. Ennyi óvatos bölcsesség után, az „Erdély jelene és jövője” tanulmányban váratlan, bátor kérdésbe botlunk: „Lehetséges-e újratárgyalni Trianont?” Érkezik is rá a borúlátó válasz: „Erre a kérdésre, ha az »újratárgyaláson« valamiféle szerződéses területi rendezést értünk, minden bizonynyal elutasító választ kapunk.” Pedig van történelmi precedens arra, hogy offenzív gondolkodású és magatartású nemzet közel 2000 év után szerezte vissza elveszett hazáját. Tanulmányozandó a cionisták hősi küzdelme Izraelért. „... nem a határvonalakat kell újratárgyalni, hanem az idegen kormányok hatalma alá kényszerített nemzeti kisebbségek alkotmányos státusát...” Tárgyalni, azt lehet, bármiről. Eredményt elérni! Autonómiát, s kollektív jogokat még az igen gazdag és szabadelvű Ausztria sem adott kisebbségeinek. A Lajtabánság magyarjainak szó szerint csak írmagja maradt. Az osztrákok voltak a legprofibb... „Rónai András 1989-ben megjelentetett *Térképezett történelem* című könyve” felvet minden Erdéllyel kapcsolatos jövőképet. Ezeket, szám szerint négyet, ismerteti Pomogáts Béla is. 1. Erdély Magyarországhoz tartozik. 2. Romániához tartozik. 3. Független. 4. Megosztott. A dolgok mai állása alapján a függetlenséggel kapcsolatos elképzelések a legszimpatikusabbak Pomogáts, s az én számomra is. A függetlenség gyógyhatásától megerősödött Erdély eldöntheti, jó neki egyedül, keleti Svájként, vagy unióra lép Magyarországgal vagy Romániával, avagy mindkét állammal. Lehet, ez volna a valódi európai egyesülés kulcsa! A magyarság részarányának drámai csökkenését a népirtáson, elüldözésen, asszimiláláson kívül a „regáti románok nagymértékű betelepülése (kolonizáció)” okozta, okozza. „... (a kolonizáció)...” A kolonizáció! A gyarmatbirodalmak összeomlása után hazatértek vagy alkalmazkodtak a bennszülöttekhez a gyarmatosítók. Így csinálták ezt a nagy európai nemzetek fiai, s még csak meg se sértődtek miatta különösebben. A tengeren túli gyar-

matok felszabadultak. Az európai gyarmatbirodalmak még tartják magukat; bár némelyik igencsak bomlásnak indult. A regáti románok, ha Európát akarnak maguknak Romániában, kénytelenek lesznek követni francia, spanyol, portugál testvéreik példáját, amint Ceaușescu is követte Mussolinét. A független Erdélyt nem képzelhetjük el szánkba repülő sült galambnak: „az Erdélyben többségben élő románok nem adnák rá szavazatukat.” Azonban szavazhat-e egy település hovatarozásáról az, aki a temetőben nem tudja megmutatni ősei sírjait? Szavazhatnak-e a regátiak Erdélyről? Mit szólnának a franciák — nem a Le Pen-isták, hanem a liberálisok — ha Marseille hovatarozását a rövidesen többségbe kerülő afrikai bevándorlók döntenék el, „demokratikusan”? Hogy reagálnának a zsidók — még a New York-iakat és budapestieket is megkérdezném —, ha Jeruzsálem státusát a palesztinok szavaznák meg? Bár lehet, hogy a lehetetlenségeken nem lepődne meg az igazságtalanságokhoz edződött világ. Mint ahogy az is lehet, hogy a trianoni gyalázatot szentesítő hatalmak soha nem fognak jóvátételt adni Magyarországnak. A Balkán egyelőre akadálytalanul terjeszkedik. Hiába írja szerzőnk: „a regionális tudatot ismét kifejlesztetik bizonyos események, így például a román görög katolikus egyház helyreállítása, amelynek kizárólag az erdélyi (és bánági) területeken van bázisa, talán Erdély gyorsabb ütemű gazdasági fejlődése, szemben a Kárpátokon túli körzetek erősebben balkáni típusú gazdálkodásával.” Az 1902-ben Kissebesen született nagymamán görög katolikus volt, de román nem akadt felmenői között; ma pedig román görög katolikus egyházzal vagyunk kénytelenek beszélni. Nem volna érdektelen ennek az egyháznak teljes történetét tisztázni. — — — „Erdély sorsát fegyverek döntötték el, és ezt a döntést szentesítette (kiemelés: K. T.) a trianoni szerződés.” Kíváncsian várjuk, az újabb szerb fegyveres terjeszkedést miként szentesíti a vágyaink netovábbja, Nyugat. Amennyiben a balkáni dühöngők demilitarizálására nem kerül sor, nem lepődhetnénk meg azon sem, ha a Váci utca sorsát nemsokára szerb és más szomszédaink fegyverei döntenék el. A fizikából tudjuk, minden mozgás energiát feltételez; változtatni csak erőből lehet. Az igazságba vetett hiten kívül nincs más erőnk; a gazdaságira még várni kell, katonai erőnk pedig soha ne legyen! — — — Az osztrák szociáldemokratáknak tulajdonított „nemzeti kataszter” gondolata kapcsán idézi Pomogáts Karl Rennert: valamely nemzetet „nem területi testületként, hanem tisztán személyek szövetségéeként” kell meghatározni. Öszövetségi példát mondok: Valószínűsíthető, hogy az ókori Izrael éiére Istentől rendelt királyok kizárólag az őket királyként elismerő törzsszövetséget uralták, s nem a pászortörzsek teljes szállásterületét, melyen, ha a föld eltartott más népességet is, mások is legeltettek, éltek. A katonai és számbeli fölényt első ízben Salamon használta ki arra, hogy a teljes terület királyaként uralkodjon. Ez a törzsi villogásokon, legelőkért folytatott csetepatékon, s egymás sarcolásán túl erősebb ellentéteket eredményezett. A gazdag és erős (az általános adóztatás eredményeként) Salamon halála után bomlásnak is indult Izrael. A történelem végén jutottunk el arra a felismerésre, hogy a történelem előtti, autonóm „törzsi” az az emberi léptékű kötelék, ami elég kicsi, hogy azon belül teljes legyen az összetartozás, de elég nagy, hogy a szomszédaival szemben eredményesen képviselje önmagát. Ezt a politikai igazságot már a gyakorlat szintjén is magukévá tették egyes autonómiát kivívó csoportok, s egész köre gondolkodik így a jövőt meghatározó szellemi áramlatoknak. New Age. Amit a politikának meg kell teremtenie, az a keret: „nemzeti kataszterre épülő kulturális autonómiák és a széles körű területi: megyei, járási, városi, községi önkormányzatokat.” Az ilyen

egymásra épülő autonómiahálózatok többszörösen átfedhetik egymást. A keret tartalmát az egyes „törzsek” lelkülete tölti meg a szerveződés érdekei szerint. Pl.: újnómád kozmopolitizmussal; fiatalok százazrei élik ezt a mobilis életformát, illetve szülőföldhöz ragaszkodó hazafisággal, vagy bármivel. A társadalmak feltartóztathatatlanul fokozódó mobilizálódásával számolni kell. A szegény dél tehetősebbjei, akiknek futja repülőjegyre, máris megindultak a gazdagabb észak felé. Ezeknek a tömegeknek az egyik útvonala éppen Románián és Magyarországon át vezet Nyugat felé. — — — „Románia útja Európához Erdélyen át vezet, és ha Erdélyt, mint közvetítőt nem kívánja figyelembe venni, az »európai ház« kapujához sem érkezik el.” Így igaz. Más lapra tartozik, hogy a sokat emlegetett „európai ház”-ban személy szerint ugyanúgy nem hiszek, mint a kommunizmusban vagy a mennyországban. — — — Hiányolom, hogy Pomogáts a Kárpátokon túl őshonos csángó magyarok kérdésével még érintőlegesen se foglalkozott. Egy helyen leírja a csángó szót, ahol az erdélyi magyarokat félti az „elcsángósodástól”. Csángónak lenni nem romlott minőségű lét. Igaz, a csángókat a románok erősebben asszimilálják a székely magyaroknál vagy magyaroknál, de ezért könnyedén lemondani róluk, annak ellenére, hogy ők nem mondanak le csángóságukról, magyarságukról, azt a veszélyt hordja magában, hogy idővel hajlunk a további lemondásokra; a jogtalan igénylők készek a meggyőzésre. — — —

A szinte elviselhetetlen súlyú sorsot általában lelki kötelességből tárgyalják esszéistáink; ehhez képest írói portrékat fogalmazni üdítő szakmai feladat. A „Magyar írók napkelettől napnyugatig” szellős fejezet elárulja, így van ezzel Pomogáts is. — — — A százéves Áprily Lajoshoz írottak végére egy szinte tökéletes definíció került: „... a műgond ezen a fokon már nem egyszerűen mesterség, inkább lelkület és magatartás. Az összhang, a tökéletes forma igénye mögött egy költő mély embersége, lelki nemessége áll fejedetnek, magyarázatnak egyaránt.” — — — Márai Sándorról olvasva a következő merész kijelentésen medítáljunk el egy kicsit: „... az az Európa, amit sajátjának ismert el, ma már aligha létezik, talán sohasem létezett.” Egy kultúrfogalom sajnos nem azonos földrajzi, politikai, gazdasági és más vetületeivel. Idézet a Márai-naplóból: „Az időszerű globális fegyverkezés hírei felidéznek a látomást: az emberiség bolyong egy nukleáris sárkánytojások megatonjaival megtömött labirintusban, amelynek nincs központja és ahol nincs kijárat.” Erre a reflexió: „Vajon e rémálmok következtében fordította végül önmaga ellen a fegyvert, vagy csak...” Reflexióm a reflexióra: Ez a „rémálom” valóságos látomás. Én persze nem magamra fordítanám a fegyvert; hanem valamelyik atomtojást tojó sárkányra. Elképzelem, ha megérem a Márai korát, esetleg tekintélyét, egy nagyon durva politikai gyilkosságot fogok elkövetni. — — — A Cs. Szabó László hazai éveit tárgyaló esszé elégszer nem leírható gondolata: „a nemzetnek a nyelv, a kultúra és a hagyomány a meghatározói, nem a hatalom.” Az a torzítója. Pomogáts idézi Cs. Szabót: „Erdély... Aki ezt a szülőföldet szereti, a legnehezebb emberi sorsot szereti.” — — — Szabó Zoltánnak, akiről apámtól hallottam először, a legfontosabb szavait olvashatjuk: „a Szellemi Honvédelemnek három iránya van: egyrészt, ami a múltat illeti: meg akarja a magyart tanítani az emlékezésre és a régiiek példájának követésére, az azon való okulásra. Ami a jelent illeti, meg akarja tanítani a magyart a könyörtelen önismeretre, mely láttatja jelen helyzetünket, az álmodozás fátylái és a problémáktól való menekülés ábrándjai nélkül. Ami pedig a jövőt illeti, föl akarja ismertetni a magyarral jövőbeli hivatásunkat, nagy céljainkat, melyek méltók nagy múltunk-

hoz és ahhoz, hogy meg kell mutatnunk Európa többi népeinek, mit tudunk, és a népek nagy családjában mennyire fontos hely a miénk.” — — — A Jékely Zoltánra emlékező sorok között bukkanhatunk erre a Babits-idézésre: „rájövök, hogy nem is tudok pontosan visszaemlékezni a csonkaország formájára, holott milyen tévedhetetlenül látom magam előtt ma is a régi, nagy Magyarországot... Magyarország áll előttem megint, de nem a csonka, hanem az igazi, a történelmi Magyarország, a kerek, ép vonal, mely gyermekkorom óta belém idegződött, melyet oly természetesnek, magától értetődőnek éreztem, mint egy egészséges test sziluettjét... S amint elképzelem ezt a gyönyörű, élő testet, első szerelmet, megint elfog a kínzókamrák hangulata. Az egész világ egy ropant kínzókamra, amelyben a legszebb előket megcsonkítják, fölnevelik, tapossák, láncra fűzik...” A mágus hit szerint, amiről képzetet alkotunk, azt a világra idézzük, igézzük. A tibeti misztikusok belső fényként az ibolyántúli tartományt rögzítik, hogy halálukkor tévedhetetlenül kerüljék ki a köztes lét tündér tüneményeit, démoni káprázatait. A keresztény misztikusok szemei előtt szüntelenül Krisztus arca ragyog. Babits Magyarországot látta a Kárpátok karéjával, mely barázdált agy formájára teremtetett, a Tátrával, a legmagasabbal, a homlokszem, a tobozmirigy helyén, s Erdély hegyeivel, mint agyalapi miriggyel; mert ezek a helyek a mágusok szerint a legmagasabb szellemi képességek forrásának szervszerű megjelenései, és a Dunával, ami gerincvelőt mintázva hagyja el a Kárpátokat. — — — Takáts Gyula 80. születésnapjára „Költő klasszikus tájban” címmel íródott ajándék. — — — Határ Győző Golghelóghiját Pomogáts a mester fő művének tartja; „... a Krisztus utáni első évezred végének chiliasztikus tébolyát idézi fel... a második évezred végén az emberiséget próbára tevő atomháborús pszichózist is kifejezi. Bölcséleti pesszimizmust sugall, a manicheus eretnokség világképét fogadja el, sajátos „negatív teológiája” szerint a teremtett világon nem Isten, hanem a Sátán uralkodik, és az ember, az emberiség végzetét is a sátáni akarat jelöli ki.” Határ filozófiájának foglatatát pedig ebben látja: „Már eleve vissza akarta állítani a gondolkodás »ősállapotát«, amelyben az író egyszersmind filozófus is, aki a világmindenségről, az emberi létről és a történelemtől gondolkodik. ... Határ Győző szerint a világban és a történelemben a rossz uralkodik, s az emberi erőfeszítések nem tudják ennek a rossznak az érvényesülését megakadályozni.” — — — Somlyó Györgynek költészetén kívül a modern líráról vallott nézetei is elemzésre kerültek. „Személyiségváltás és -sokszorozás végtelenségig ismétlődő tükörkor.” Hogy bemutassam: Pillanatnyilag Krausz Tivadar idézi Pomogáts Bélát, aki írja: „Ahogy Szentkuthy Miklós állítja (és Somlyó idézi): »A Márkus-templom — egy konstantinápolyi templom utánzása. Tehát a város lényege egy másik város: ami legszemélyesebb ’ő’-je, az nem ő...« Ezzel máris megvilágítottuk Határ Győző szélsőségesnek tűnhető másságának lényegét is. — — — Juhász Ferenc mítoszairól *méretéhez képest* meglepően rövid, kortársi kötelességből írott tanulmányt olvashatunk. — — — „Magunk revíziója” címet kapták a Csoóri Sándor Készülődés a számadásra művéről írottak. Pomogáts, aki nagyon tud idézni, Csoóritól is a legfontosabbakat emeli ki: „valami babonás belátásból megszoktuk, hogy mindig *kevesebbet* mondjunk annál, amit érzünk, tudunk, gondolunk: kevesebbet a mindenkor valóságnál, mert ha csak egy fél szóval is többet mondunk a megengedettnél, veszélybe sodorjuk a lehetségest. A lehetséges jót, a közepesen elégségest, amely talán még gyarapítható is lehet. [...] És ebből a szokásból mára történelem lett.” Vagy: „Az értelmiség zöme: a meghátrálás szakembere lett.” Avagy: „A sokáig használaton kívülre

helyezett sorskérdésekről egyszer csak kiderült, hogy léteznek. Kiderült, hogy amit romantikus és nacionalista tajtéknak véltünk bennük, az se feltétlenül az, de újragondolandó gond.” — — — Bakucz József „Mítoszok Költőjének” aposztrófáltatik. Pontos megszólítás, mert Bakucz valóban a világ mágikus új-játeremtésén munkált; író esetében ez mítoszírást jelent. „... Az orientális, archaikus és primitív hagyaték nemcsak szokatlanságában (egzotikumában) különbözik a klasszikus, illetve bibliai tradíciótól, hanem abban is, hogy az európai kultúra racionális hagyományával ellentétben egy irracionális, nem egyszer démoni világ létmagyarázatát és életérzését idézi fel. A modern ember apokaliptikus félelmeit és szorongásos közérzetét, úgy tetszik, hívebben fejezik ki az irracionális és démonikus jellegű primitív és archaikus mítoszok, mint az antikvitás antropomorf mitológiája és az evangéliumok megváltásban reménykedő szelleme.” Pomogáts Bakuczot Szabó Lőrinc és Weöres Sándor követőjének érzi, ennek a „humanista” mítoszok helyére „démonikus” mítoszokat állító költői magatartásnak alapján. — — — Keszei István aszkétaköltőtől a legszebb szövegminta: „A kötetben sorjázó versek már születésem előtt éltek, láthatatlan tiszavirágokként ringtak, úsztak a levegőben. Születésem után már alig történt valami: csak kinyújtottam a kezem, tenyeremre halásztam a verseket, most papírra bocsátom őket...” Ezek az élet és költészet misztériumába avató szavak. A jövő eleve kész. Isten felénk nyújtja kezét, karnyújtásnyira van tőlünk. A jövőt egyetlen karnyújtással vehetjük magunkhoz. — — — Gömöri György, az író barátja is helyet kap a bárkán. — — — Utolsóként, ám nem utolsósorban Szilágyi Domokos utolsó verskéziratát ismétlem meg: „Megvert az Isten / étellel. / Megvert a szerelem: / élnem kell. / Meg a halál is: / félnem kell. / Megvert az Isten étellel.” Pomogáts töredéknek nevezi, pedig tökéletes egész. — — —

A bárkába, ha már ő építette, Pomogáts Béla is beszáll a „Személyes ügyben” záróciklussal. Hegyi Béla Vigiliában megjelent, írónkkal készített interjúja a maga idején bátor, feltáró „glasznoztyos” beszélgetés volt. Erre következik az „A macska szeme” c. kisesszé, amit a macska metafizikájának is lehetne nevezni. Itt csillan meg először a humor: „...Cirmi most tizennyolc éves: mit mondjak róla, ha ember volna, százéves öregasszony, már felköszöntötte volna a kerületi tanács.” Pomogáts, panenteista szemlélettel, a macska helyett beszél. „Bevallom, tizennyolc esztendő leforgása alatt nem sokra tudtuk megtanítani. Nem azért, mert nem volt tanulékony, hanem mert „mindent” tudott: „mindent”, amit egy macskának tudnia kell. Mondom, én bizonyára többet tanultam tőle...” Ismert, hogy a mágushit egyik alapeleme, állatot, növényt, tárgyat is tekinthetünk mesterünknek, ha az kiválaszt a maga számára. „Assisi Szent Ferenc »kisebb testvéreinknek« nevezte az állatokat.” „Persze a macska nem csökkent értékű vagy a fejlődésben megrekedt értelmes lény, mértéke nem az ember, hanem önmaga.” „...gépi civilizáció élő periferiára, rezervátumokba... elhagyott telkek szeméthalmai, üres pincék limlomjai” közé menekült cicák helyett is beszél az írás: „Nem lehetetlen, hogy egyszer ilyen áldozat lesz maga az ember is.” Az ausztrál bennszülöttek, Amerika indiánjai, a világ hajléktalanjainak szaporodó milliói immár ilyen áldozatok. Cirmi nagyon is jó tanító; Pomogáts is szinte „mindent” tud, amit egy értékmentést vállaló értelmiséginek tudnia kell. Ellenőrizve. — — — Az utolsó írás, „Kívül”, emlékezés, nagyjából azt ismétli meg, amit az interjúból már megtudhattunk, csak sarkosabb fogalmazásban, azt, amit érdemes tudni Pomogáts Béláról. A nagyapa alapította Pestújhely, az ottani gyermekkor kertje: „amely egyszerre volt ápoltság és vadregényes: kavicsal felszórt utakkal, hatalmas platánok-

kal és vad bozóttal, egyik sarkában mesterséges barlang, előtte hajdani tavacska medre . . ." A háború és a béke szörnyűségei, államosítás, újjáépítés helyett rombolás, Rákosi, a család hatósági zaklatása, iskolák, Mikszáth Kálmán tér, egyetem, forradalom, újpesti tanárkodás, Gyorskocsi utca, Thököl, amnesztia, tudományos tevékenység, személyes kapcsolatok az élő irodalom valamennyi szereplőjével, Erdély, Nyugat, Lakitelek, s a jelen. Átérezhető sors. Ismerős állomások ezek. Nekem, az alig felnőttnek is. Volt vadregényes parkom; láttam szovjet tankoszlopot, hallottam fegyverdörgést (68); családjunk is megkapta a magáét; laktam egy nyarat a maradék, lepusztult, lumpenizálódott Pestújhelyen; újpesti lakásom idején „gépipari technikum”-hangulatot éltem át; Mellocóval volt szerencsém néhányszor gyerekszagú tornateremben kosarazni, mit az író bizonyára gyakrabban tehetett; a Mikszáth térre a Tilos az Á-ba jártam (míg ki nem tiltottak — a hozzám hasonló alakok miatt panaszkodott az iskola a kávéháza a tanácsnál). Így változnak és nem változnak, silányulnak és javulnak az idők. Ha megengedi a tisztelt kolléga, én már csak egyre szebb jövő után visszamaradó múltra szeretnék emlékezni; ha nem lesz szükségem bárkára, akkor azt Pomogáts Bélának is köszönhetem.

SZEREDI PÁL

„Leírt” törekvések

A PETŐFI PÁRT TÖRTÉNETÉBŐL

Harmincöt esztendő. Sok vagy kevés? Az emberi átlagéletkornak több mint fele. Innen nézve nagyon sok! Egy nemzet életében pusztán egy pillanat. Kevés a távlatos értékeléshez, az indulatmentes ítélkezéshez. Ezerkilencszázötvenhat benne él a magyarság zsigereiben, idegeiben, csillapítatlan fájdalom forrása az elveszettek utáni fájdalomban, a számkivetettek mardosó honvágyában. De ugyanakkor szívszorító félelmek forrása is a felelősség, a bűnösség kiölhetetlen idegszorítása által.

Tőlünk Nyugatra ennyi idő után nyílnak meg a levéltárak, s kerülnek napvilágra az eddig rejtve maradt tények, dokumentumok, hozzájárulva egy „Tisztító vihar” forgószélének megvilágosító fuvallatához. Nálunk azonban minden másképpen van. A levéltárak még mindig zárva vannak, s jó néhány tény dokumentuma tőlünk még keletebbre alussza remélhetőleg nem végleges álmát. Így ezen a tájon, a régi szokásoknak megfelelően az emlékezés, a megbocsátható legendateremtés helyettesíti a még meg nem írható történelmet. Hősök és hőstettek merülnek fel az emlékezés homályából, részletek, amelyek a nagy egészből kiragadva fontossá, meghatározóvá válnak. S ez így van rendjén. Az akkori szemlélő feladata, hogy beszámoljon, az akkori résztvevőé, hogy emlékezzen. A történész kötelessége pedig, hogy megkeresse a folyamatokat, összeillessze az eseményeket és elemeket. Ha bármelyik elmarad ezek közül, nem lehet teljes a kép, torzó marad a szellemi építmény.

Így van ez a magyar Ezerkilencszázötvenhatal is. Gyűlnek az ecsetvonások a teljes képhez, ám néha az az érzésem, hogy egyes piktorok jobban mártják ecsetjüket a festékbe, s erőteljes vonalakat húzva eltakarnak fontos részleteket.